

Kognitiivisen kielitieteen uusia suuntauksia

Vyvyan Evans & Stéphanie Pourcel (toim.):
New directions in cognitive linguistics.
Human cognitive processing 24.
Amsterdam: John Benjamins 2009. 519 s.
ISBN 978-90-272-2378-4.

Benjaminsin *Human cognitive processing*-sarjassa ilmestynyt Vyvyan Evansin ja Stéphanie Pourcelin toimittama mielenkiintoinen artikkelikokoelma *New directions in cognitive linguistics* luo läpileikkauksen kognitiivisen kielitieteen uusiin suuntauksiin. Tässä kirja-arviossa tila ei riitä kaikkien artikkelien tasapuoliseen käsittelemiseen, joten esittelen muita tarkemmin ne artikkelit, joita haluan erityisesti suositella – tässä siis vaikuttaa kirjoittajan oma tieteellinen tausta ja omat tutkimukselliset painotukset niin hyvässä kuin pahassakin – sekä sellaiset artikkelit, joiden kohdalla haluan varoittaa lukijaa suhtautumasta liian luottavaisesti esitettyihin väitteisiin. Lopuksi luon katsauksen kokoelmassa esiin nouseviin yleisiin trendeihin.

Merkityksen kognitiivisuuden puolustus

Vaikka funktionaalisissa kielitieteen suuntauksissa ihanteena pidetään käyttöpohjaista (*usage-based*) kielentutkimusta, Peter Harder varoittaa artikkelissaan ”Meaning as input: The instructional perspective” kielitiedettä keskittymästä liikaa kielen käyttöön ja korostaa kielellisessä merkityksessä sitä, mitä tapahtuu kognitiivissa. Hän nimittää ”käyttöfundamentalismiksi” sellaista ajattelua, jossa vain konkreettinen kielen käyttö laske-

taan kieleksi ja se, mitä tapahtuu vain kognitiivissa, jää huomiotta. Hänen teoriasa koskee kielellisten aineiden roolia ymmärtämisen prosessin laukaisijoina. Hän nimittää teoriaansa ”instruktionaaliseksi semantiikaksi” – kielellinen ilmaus ikään kuin opastaa kuulijan tiettyyn tulokinnalliseen toimintaan.

Harder jakaa ymmärtämisen laukaivan tapahtumaketjun kolmeen osaan: syöte (*input*), prosessi (*process*) ja tulos (*output*). Pystyäkseen valitsemaan tietyn kielellisen aineksen pätevästi kielenkäyttäjän täytyy tietää, mitä syöte voi lisätä kielenkäyttötilanteessa merkitykseen. Jotta kielellinen ilmaus todellisuudessa saavuttaa tavoitteensa keskustelussa, kuulijan täytyy prosessoida se eli sen täytyy kehittyä kuulijan kognitiivissa. Harder ajattelee, että kielellisen kompetenssin eli kielen hallinnan kannalta olennaista on tuntea syöte, koska tulos ei ole täysin ennustettavissa (s. 16). Kielellistä ilmausta käyttämällä puhuja siis yrittää pikemminkin rajata kuulijan ymmärtämisen mahdollisuudet tiettyyn kapeaan kiilaan kuin luoda jotain muuttumatonta ja valmista (s. 20). Syötevaiheessa merkitys on ”indeterminatiivinen”, tulosvaiheessa ”determinatiivinen” (s. 21). Tällä vertauksella hän kuvaa sitä, että kielenpuhujat kyllä tajuavat sanoilla jonkinlaisen tilanteesta riippumattoman, sumearajaisen perusmerkityksen, mutta vasta todellisessa kielenkäyttötilanteessa tarkentuu se, mikä juuri siinä tilanteessa on määräinen merkitys.

Harderin tekstiä lukiessa voi miettiä, miksi teoria on kehitetty ja onko kyse vain uusista termeistä vanhoille asioille. Harder

katsoo, että käyttöpohjainen kielenkuvaus tarvitsee täsmennystä siitä, miten kielen koodi vaikuttaa semanttiseen kontribuutioon todellisissa kielenkäyttötilanteissa.

Teoria leksikaalisista käsitteistä ja kognitiivisista malleista

Vyvyan Evans esittelee artikkelissaan leksikaalisten käsitteiden ja kognitiivisten mallien teoriaa. Teoriassa oletetaan, että leksikaaliset käsitteet ja kognitiiviset mallit ovat semanttisen representaation erilaisia tyyppejä, jotka kuuluvat kahteen erilliseen systeemiin ja joilla on erilliset tehtävät. Tämä käsitys on kiistanalainen (ks. esim. Brattico 2008: 315).

Evans määrittelee artikkelinsa tavoitteeksi leksikaalisten käsitteiden, kognitiivisten mallien ja niiden välisen vuorovaikutuksen luonteen kuvaamisen (s. 28). Hän itsekin myöntää (s. 40, alaviite), ettei ole selvää, missä määrin semanttisen rakenteen yksiköt eli leksikaaliset käsitteet helpottavat pääsyä toiseen, kognitiiviseen käsitejärjestelmään. Hän jatkaa perustellen näkemyksiään sillä, että ihmisten on joskus ”vaikeaa pukea jotain sanoiksi”. Tätä hän pitää todisteena siitä, että on jokin sanojen takainen käsitejärjestelmä, johon sanat ulottuvat vain osittain. Sivulla 53 Evans antaa esimerkin kahdesta leksikaalisesta käsitteestä, joiden taustalla on sama kognitiivinen malli: englannin *shore* ja *coast*. *Shore* tarkoittaa rantaa mereltä päin tarkasteltuna, *coast* maalta päin tarkasteltuna.

Evans ehdottaa, että tällaisten hänen olettamiensa erillisten systeemien taustalla olisi evoluutio. Käsitteellinen systeemi kehittyi toimintaa ja havaitsemista varten eli ei-kielellisiin tarkoituksiin, kun taas kielen synty helpotti käsitteellisten

representaatioiden käyttöä kielen kautta tapahtuvassa merkitysten rakentumisessa. Evans tarkentaa (s. 51), että nykykieli kehittyi täydentämään ja parantamaan jo olemassaolevaa representaatioiden muotoa, joka piilee käsitejärjestelmässä. Hän viittaa ylimalkaisesti Corballisiin (2002), Deaconiin (1997) ja muutama muuhun lähteeseen. Näistä Deacon näkee merkityksellisten eleiden ritualisoitumisen sekä yleiset kognitiiviset syyt ihmiskielen kehityksen mahdollistajana korostaen muun muassa empatiaa (mts. 428). Corballisin kirjassa taas on pääasiassa kyse siitä oletuksesta, että puhuttu kieli on kehittynyt viitotusta tai osittain viitotusta elekielestä.

Lukijan on mielestäni syytä verrata Evansin teoriaa Burlingin (1999) selkeään esitykseen kielen evoluutiosta ja miettiä, missä kohdassa evoluutiota muodostivat ne kaksi erillistä järjestelmää, joista Evans puhuu. Burlingin mukaan kielen arbitraaristuminen nykyiseksi puhutuksi symbolijärjestelmäksi on tapahtunut vähitellen, mutta sen ensimmäisenä edellytyksenä on ollut motivoituneiden elesymbolien olemassaolo. Nämä varhaiset elesymbolit ovat voineet olla indeksaalisia, kuten referentin osoittaminen kädellä, tai ikonisia, kuten pantomiimi, jossa käsi viedään lähelle suuta ja liikutetaan leukoja: ”minä syön”. Motivoituneet symbolit edellyttävät tajua siitä, että jokin merkki – ikoni tai indeksi – on symboli.

Evansin kanssa on helppoa muun kirjallisuuden valossa olla samaa mieltä siitä, että kieli on varmastikin kehittynyt jostain varhaisemmasta kommunikatiojärjestelmästä, mutta Evansin esitys ei lisää mitään empiirisesti perusteltua siihen, mitä kielen evoluutiosta jo tiedetään – tai yleisesti oletetaan.

Metodit kehittyvät

Stefan Gries ja Dagmar Divjak esittelevät artikkelissaan ”Behavioral profiles: A corpus-based approach to cognitive semantic analysis” aineiston analyysimetodin polysemian ja synonymian tutkimukseen. Gries ja Divjak kritisoivat aiempia metodeja: minimipareja vertaamalla ei saada näkyviin monimutkaisia kytköksiä merkitysten välillä, ja pahimmillaan polysemian ja synonymian määrittelyn perusteena on tutkijan introspektio. Sen sijaan kun käytetään laajoja aineistoja ja tutkittavasta ilmauksesta tehdään koneellisesti yksityiskohdainen käyttäytymisprofiili, saadaan luottavampi käsitys ilmauksen todellisesta luonteesta, esimerkiksi morfosyntaktisista ominaisuuksista sekä tyypillisistä kontekstuaalisista esiintymisympäristöistä. Samoin voidaan havaita sellaisia korrelaatioita, joihin yksittäinen tutkija ei olisi ehkä kiinnittänyt huomiota. Gries ja Divjak antavat varsin vakuuttavat esimerkit englannin lisäksi venäjistä. Pyrkimys objektiivisuuteen standardoidun koneellisen analyysin avulla on jalo, mutta millaisiin tuloksiin kielitiede päätyy sillä, että inhimillinen tulkinta ja subjektiivinen, implisiittinen tieto minimoidaan mahdollisimman tehokkaasti merkityksen tutkimuksesta?

Dylan Glynnin artikkeli ”Polysemy, syntax, and variation: A usage-based method for cognitive semantics” jatkaa polysemian tutkimuksen metodologiaa melko samantyyppisistä lähtökohdista kuin Gries ja Divjak. Glynnin metodologia on ”määrällinen monitekijäinen metodi”. Hänellä on esimerkkinä monimerkityksinen englannin sana *hassle*, jonka esiintymistä hän vertailee amerikanenglannin ja brittienglannin välillä. Glynn saa tu-

lokseksi esimerkiksi sen, että brittienglannissa sana näyttää esiintyvän useammin humoristisessa kontekstissa kuin amerikanenglannissa. Tällainen metodi saattaisi osoittautua toimiessaan käyttökelpoiseksikin – kansainvälisessä kanssakäymisessä on hyvä tietää, mikäli johonkin sanaan liittyy jokin tietty sävy yhdessä kulttuurissa, mutta ei toisessa.

Metaforan kontekstisidonnaisuuden perusteet

Mimi Ziwei Huang käsittelee artikkelissaan ”Solving the riddle of metaphor: A salience-based model for metaphorical interpretation in a discourse context” metaforisuutta ja nimenomaan metaforan tulkintaa. Tämä on metaforatutkimuksen klassinen ongelma: miten ilmaus, jolle kuka tahansa kyseistä kieltä osaava voi määritellä merkityksen, tarkoittaakin jossain tilanteessa jotain muuta, mutta tulee silti ymmärretyksi? Huang aloittaa esittelemällä Rachel Gioran kehittämää *asteittaisen salienssin hypoteesia* (*graded salience hypothesis*). Tässä hypoteesissa salienssi määritellään sanoilla *vakiintunut* ja *koodattu* (*consolidated and encoded*, s. 108). Hypoteesin perusväittäjä kuuluu, että vain vakiintuneet ja leksikalisoituneet merkitykset ovat salientteja, ja sellaiset merkitykset, joita varten ei ole omaa sanaansa, ovat eisalientteja. Salienssi on asteittaista. Gioran hypoteesi väittää (s. 111), että tuttujen metaforien kirjaimelliset merkitykset, jotka kyseisessä kontekstissa muodostavat ristiriidan järkeenkäyvän merkityksen kanssa (eli kyseisten ilmausten kirjaimellinen tulkinta ei tule siinä kontekstissa kyseeseen), ovat kuitenkin leksikaalisesti salientteja eikä konteksti estä niiden kirjaimellista merkitystä tulemasta

mieleen. Tämän tueksi viitataan tutkimukseen, jonka tulokset perustuvat koehenkilöiden omaan arvioon (s. 111–112). Niin kiintoisa kuin tämä tutkimus onkin, asteittaisen salienssin hypoteesin väitteet vaativat tästä kokeesta huolimatta tarkennusta vähintäänkin siltä osin, mitä toisaalla on esitetty empiirisiin perusteisiin. Nimittäin Glucksberg (2008) perustelee empiirisiin kokeisiin (mm. reaktio-aikatutkimuksiin, Gernsbacher, Keysar, Robertson & Werner 2001; Glucksberg, Newsome & Goldvarg 2001) nojautuen metaforisen merkityksen nimenomaan estävän kirjaimellisen tulkinnan. Tätä metaforateorian kehitystä ennakoivat jo vuosituhatvuotisen vaihteessa Glucksbergin (2001) ja tämän kollegoiden kokeet, jotka osoittivat, että ilmauksen metaforinen tulkinta ei ole sen hitaampaa kuin kirjaimellisenkaan tulkinta. Tämä osoittaa, että kirjaimellinen merkitys ei edellä metaforista merkitystä ilmauksen tulkinnassa, vaan metaforinen ilmaus ymmärretään suoraan ilman prosessointia kirjaimellisen tulkinnan kautta. Glucksbergia tai hänen lähteitään ei mainita Huangin artikkelissa.

Huang ryhtyy sivulta 113 alkaen parantelemaan Gioran asteittaisen salienssin hypoteesia. Referoiden vuonna 2008 ilmestynyttä väitöskirjatutkimustaan hän esittää neljä tapaa, joilla ei-salientti informaatio voi olla potentiaalisesti salienttia. Nämä neljä tapaa ovat ikään kuin kontekstista kumpuavia vinkkejä, joilla kielellisen ilmauksen tulkitsija löytää oikean tulkinnan silloin, kun salientein eli kirjaimellinen merkitys ei ole se, jota kielellisen ilmauksen esittäjä tavoittelee:

1. Syntaksi antaa vihjeen (tässä Huang viittaa informaatorakenteeseen, s. 114).

2. Diskurssissa aiemmin esiin tulleet merkitykset toimivat johtolankana. Jos esimerkiksi ilmausta ”liitto taistelee” seuraa ilmaus ”yleislakko on ase”, sana ”ase” ymmärretään oikein, koska edellä esiintynyt metafora tuottaa oikean näkökulman.

3. Konteksti. Huang tosin muotoilee tämän sanoilla ”*foregrounding meaning*”.

4. Yksilökohtaiset painotukset. Huang viittaa tutkimuksiin, joissa on osoitettu henkilökohtaisten mieltymysten vaikuttavan kirjallisuudessa esiintyvien metaforien tulkintaan (s. 116).

Artikkelinsa loppuksi Huang analysoi englanninkielisen novellin metaforia. Vaikka Huangin artikkeli tuntuu hetimitään operoivan hieman epämääräisillä käsitteillä, hänen oivalluksensa on kuitenkin lupaava. Esimerkiksi Leezenberg (2001), johon Huang tosin ei viittaa, on osoittanut seikkaperäisesti metaforan muodostuvan nimenomaan kontekstissa, ja tämä ajatus metaforan kontekstisidonnaisuudesta näyttää olevan muuallakin hyväksytty (ks. esim. Glucksberg 2001). Huang tarttuu rohkeesti kysymykseen siitä, *miten* metafora muodostuu kontekstissa. Hän käyttää hyvin vähän sanaa *konteksti*, mutta nähdäkseni kyse on juuri tästä. Kaiken kaikkiaan artikkeli on kiehtova ja jättää lukijan miettimään, onko Huangin neljän tavan lisäksi tai niiden sijaan olemassa muita tapoja, joilla metafora tulkitaan metaforaksi.

Ei-kielelliset käsittemetaforat

Kognitiivisessa kielentutkimuksessa on laajasti hyväksytty ajatus, että metafora on perusluonteeltaan käsitteellinen, ei kielellinen ilmiö. Kuitenkin valtaosa siitä evi-

denssistä, jonka perusteella käsittemetaforien osoitetaan olevan olemassa, on nimenuomaan kielellistä.¹ Daniel Casasanto vastaa artikkelissaan ”When is a linguistic metaphor a conceptual metaphor?” haasteeseen jämerästi osoittamalla lukuisin empiirisin kokein, että ihmisten ei-kielellinen käyttäytyminen myötäilee kielen ilmaisemia käsittemetaphoria.

Spatiaaliset metaforat ajan ilmaisussa ovat olleet suosittuja tutkimuskohteita kielitieteessä. Näissä tutkimuksissa on selvinnyt, että ihmisillä on tapana puhua ajasta kuin se olisi spatiaalinen asia (*pitkä* aika, *lyhyt* aika), mutta harvemmin päinvastoin. Oletus siis olisi kielellisen evidenssin perusteella se, että sama epäsymmetria esiintyisi myös tavassa, jolla ihmiset hahmottavat aikaa ei-kielellisesti. Casasanto esittelee vaikuttavan määrän väitettä puoltavia empiirisia kokeita. Eräissä kokeissa testiryhmälle näytettiin ei-kielellisiä ärsykeitä – tietokoneruudulla näkyviä viivoja, jotka kasvoivat. Koehenkilöiden täytyi arvioida hiirellä klikkaamalla ensinnäkin aikaa, jonka kukin viiva näkyi ruudulla, ja toiseksi matkaa viivan päästä päähän. Testitulokset olivat kognitiivisen metaforateorian ennusteen mukaisia. Koehenkilöt pystyivät olemaan huomioimatta viivan ajallista kestoa arvioidessaan sen spatiaalista pituutta, mutta spatiaalinen pituus vaikutti heidän arvioonsa viivan havaitsemisen ajallisesta kestosta. Lyhyemmän matkan liikkuvat viivat arvioitiin ajalliselta kestoaltaankin lyhyemmiksi, vaikka todellisuudessa ajallinen kesto oli aina sama riippumatta viivan spatiaalisesta pituudesta.

1. Tästä piirteestä kognitiivista metaforateoriaa ovat arvostelleet ainakin Murphy (1996, 1997), Dobrovol'skij & Piirainen (2005: 138) ja Glucksberg (2001: 94), Keysar & Bly (1999) sekä Vervaeke & Kennedy (1996).

Casasanton kokeet antavat tukea kognitiivisen metaforateorian oletuksille metaforan esikielellisestä kognitiivisuudesta. Erityisesti ajan ja spatiaalisuuden rinnastava koe osoittaa, että kielellisesti ilmaistut metaforat ovat enemmän kuin kielellinen kikka, josta kognitio olisi erillinen. Jäljelle jää kuitenkin eksplisiittisesti ilmaisematon kysymys siitä, kumpi on ensin: kieli vai kokeissa ilmennyt ei-kielellinen käsitteistäminen? On huomattava, että Casasanton koehenkilöt ovat aikuisia ihmisiä. Ehkä kokeiden todistama ei-kielellinen käsitteistäminen muodostuu ja vakiintuu samalla kun kieli opitaan, kielen myötä, jolloin Casasanton löytämät käsittemetaforien ei-kielelliset vastineet olisivatkin vain kielellisen käsitteistämisen jatketta, ei edeltäjä. Tätä emme tois-taiseksi tiedä. Muistuttaisin kuitenkin, että esimerkiksi Lucy (1992: 155–157; katso myös Pourcelin artikkeli arvioitavana olevassa teoksessa) on kokeellisesti osoittanut eri kielten puhujien kiinnittävän huomiota entiteettien eri piirteisiin tavalla, joka korreloi heidän äidinkiellensä kieliopin kanssa. Tämä viittaisi kielen primäärisyyteen. Myös Casasanto itse raportoi käsittemetaphoria koskevasta kokeesta, jossa vertailtiin kreikan puhujia englannin puhujiin (s. 129). Englannin puhujien käsittemetaphoraksi määriteltiin AIKA ON ETÄISYYS, koska englannissa toistuvat sentyyppiset ilmaukset kuin ’pitkä aika’. Kreikan puhujien käsittemetaphoraksi määriteltiin AIKA ON MÄÄRÄ, koska heidän metaforansa ovat tyypillisesti sellaisia kuin ’paljon aikaa’. Englannin ja kreikan puhujat todella käyttäytyivät koetilanteessa eri tavalla: kreikan puhujien oli englannin puhujia helpompi arvioida aikaa, joka kului astian täyttymiseen tietokoneruudulla olevassa kuvassa, englannin puhujien taas oli kreikankielisiä helpompi arvioida ai-

kaa, joka kului viivan kasvamiseen vastaavanlaisessa kuvassa. Tästä kokeesta Casasanto (s. 129) päättelee, että kielelliset metaforat eivät ainoastaan heijasta käsite-metaforien rakennetta vaan myös muokkaavat sitä. Hän ei vie kysymystään loppuun asti: voisiko olla niin, että kielelliset ilmaukset nimenomaan muokkaavat käsite-metaforaa, mutta eivät passiivisesti heijasta mitään sellaista, mikä olisi olemassa täysin kielestä riippumatta?

Casasanto sivuaa artikkelissaan myös elekieltä, jota on viime aikoina tutkittu kognitiivisen metaforateorian näkökulmasta (Cienki & Müller 2008). Kiehtova on aikaan liittyviä metaforia seuraava elekieli. Aymaran kielessä menneisyys on tunnetusti edessä ja tulevaisuus takana, ja aymaran puhujien tiedostamaton elekieli myötäilee tätä metaforaa (tässä Casasanto viittaa lähteeseen Núñez & Sweetser 2006). Kuitenkaan englannin puhujilla elekieli ei seuraa vastaavalla tavalla englannin kielen ilmaisemaa metaforaa, jossa menneisyys on takana ja tulevaisuus edessä, vaan englannin kielen puhujat viittilöivät vasemmalle puheessaan menneisyydestä ja oikealle puheessaan tulevaisuudesta. (Tässä Casasanto viittaa sekä omiin tutkimuksiinsa että lähteeseen Cienki 1998: 196–199.) Tämän elekielen myötäilemän vasemmalta oikealle kulkevan aikajanan selitykseksi Casasanto tarjoaa vasemmalta oikealle etenevää kirjoitustapaa. Johtopäätökseksi jää, että aikaan liittyyneen muutakin mielikuvia kuin kielen ilmaisemat (s. 143). Tosin kritiikkiä sellaista oletusta kohtaan, että eleet todistaisivat kognitiivisen metaforateorian oikeaksi, esittää toisaalla Bouissac (2008: 277–282). Hän esimerkiksi huomauttaa (mts. 278), että imitatiiviset liikkeet ovat hyvin polyseemisiä ja niiden suhde ”objektiinsa” (sic)

on epäselvä ja tulkinnanvarainen. Monet sellaiset eleet, joiden on ajateltu olevan todiste käsite-metaforasta, on tulkittu sellaisiksi sen kielellisen ilmauksen perusteella, joiden yhteydessä eleet ovat esiintyneet.

Casasanton artikkeli on ehdottomasti kokoelman helmi. Teksti on älykäästä ja selkeää, kysymykset relevantteja, johtopäätökset empiirisesti perusteltuja eikä tulosten merkitystä liioitella – ne loistavat liioittelemattakin.

Sulaumat ja konstruktio

Gilles Fauconnier jatkaa artikkelissaan oman aiheensa sulauman (*blend*) eli käsitteellisen integraation kehittelyä. Käsitteellisessä integraatiossa on kyse siitä, että itsenäiset, vakiintuneet käsitteet yhdistyvät ja alkavat ikään kuin elää omaa elämäänsä. Esimerkiksi lauseen ”hän suuttui niin, että savu nousi korvista” ymmärtäminen edellyttää kahta metaforaa: 1. ihminen on astia, 2. viha on kuumuutta astiassa. Savu ei alun perin kuulu kumpaankaan metaforaan, se on käsitteellisen integraation tuottama kielikuva. Fauconnierin artikkelissa sulauman käsitettä luokitellaan erilaisiin abstrakteihin alatyyppeihin. Barbara Dancygier soveltaa artikkelissaan ”Genitives and proper names in constructional blends” Fauconnierin teorioita. Dancygier tarkastelee kahta genetiivityyppiä: [X on Y:n Z] (*Iraq is Bush’s Vietnam*) ja [yhden X on toisen Y] (*Yhden roska on toisen aarre*).

Arne Zeschel käsittelee kollokaatioiden tutkimista korpuslingvistiikan menetelmin siitä näkökulmasta, onko jokin sanayhdistelmä vakiintunut vai enustamaton. Hän ottaa kantaa puhujien omaan näkemykseen asioista sekä käytölähtöisyyteen ja tulee tulokseen, että

kollokaatioiden vakiintumisessa näyttää olevan välivaiheita – jokin on todennäköisempi yhdistelmä kuin toinen. Ewa Dąbrowska puolustaa artikkelissaan ”Words as constructions” kantaa, jonka mukaan sanat opitaan varhaislapsuuden jälkeen yhä enenevässä määrin tekstistä niiden kollokaatioiden ja semanttisten taipumusten (*preferences*) perusteella (s. 206). Dąbrowska toteaa, että kymmenen vuoden iästä lähtien lapsi oppii sanoja ensisijaisesti luetun perusteella (s. 202). Tällaisen oppimisen perusteena ei näytä empiirisen todistusaineiston mukaan olevan sanojen määrittely (s. 203) – se ei ole luonnollinen tapa oppia sanoja, vaan ne opitaan hitaasti kontekstista (s. 204). Dąbrowska mainitsee kiinnostavana yksityiskohtana tutkimuksen, jossa todettiin, että helposti kuviteltavissa olevat sanat opitaan helpommin kuin vaikeasti kuviteltavissa olevat (s. 204). Dąbrowska toteaa, että muisti toimii ikään kuin suodattimena, jonka kautta sana päätyy osaksi käsittejärjestelmäämme kontekstista irrallisena käsitteenä: ihminen oppii parhaiten niin, että kuulee sanan monta kertaa ja hahmottaa vähitellen, mitä se tarkasti tarkoittaa ja miten se eroaa lähimmistä synonyymeistään.

Ronald W. Langacker esittelee tapaa, jolla voitaisiin tarkastella yhdistetystä näkökulmasta sellaisia tähän mennessä erillisinä käsiteltyjä asioita kuin kategorisaatio, yhdistäminen, johtaminen, metafora, metonymia ja käsitteellinen integraatio. Langacker näkee näissä kaikissa kieleen liittyvissä kognitiivisissa ilmiöissä käsitteellisiä rakenteita, jotka liittyvät toisiinsa suuntaisten suhteiden kautta. Edith A. Moravcsik ehdottaa artikkelissaan ”Par-tonomic structures in syntax” kielioppia analysoitavaksi osa–kokonaisuus-suhteiden näkökulmasta.

Kielestä kulttuuriin ja kognitioon

Chris Sinha käsittelee artikkelissaan ”Language as a biocultural niche and social institution” kieltä ja erityisesti kielioppia evoluution tuotteena ja sosiaalisena instituutiona. Sinha näkee kielen samantyyppisenä evoluution tuloksena kuin esimerkiksi majavien pesänrakennuksen: se on osa ihmisen sopeutumista biokulttuuriseen lokeroonsa. Sinha käsittelee myös emergenssiä (ks. aiheesta myös Määttä 1999, 2000), jolla hän tarkoittaa uusien ominaisuuksien kehittymistä evoluution myötä siten, että käyttäytymisen ja kognitiivisten systeemien organisaatio on tulosta yksinkertaisempien prosessien toiminnasta tai yhteistoiminnasta (s. 267). Sinha käy läpi myös kielen evoluution sosiaalisia perusteita ja päätyy tulokseen, että kielioppi on sosiaalinen instituutio, joka normatisoi kielellisesti tapahtuvia semioottisia, kommunikatiivisia toimia (s. 307).

Kielen ja kognition suhteeseen kiinnittyy Paul Chilton, joka tarkastelee englannin monimerkityksisen *get*-verbin semantiikkaa mielikuvaskemaattisen (*image-schema*) rakenteen näkökulmasta. *Get*-verbin merkityksen lähtökohtana on hänen mukaansa tarttumisen skeema. Hän havainnollistaa esittämiään näkemyksiä vektorikuvioiden, jotka vaikuttavat järkeen käyville, mutta missään ei kuitenkaan empiirisesti osoiteta, että englanninpuhujien kognitio todella toimisi juuri näin. Chilton (s. 368) ajattelee, että hänen esittämänsä *get*-verbin semanttinen laajentuminen konkreettisesta, fyysisestä abstraktiin, modaaliseen merkitykseen kuvastaa myös diakronisen muutoksen käsitteellistä motivaatiota. Tämänkin oletuksen kohdalla empiirinen todeksi osoittaminen on artikkelissa häiritsevän vähäistä.

Stéphanie Pourcel palaa artikkelissaan Whorfin ja Sapirin hypoteesiin eli kysymykseen kielellisestä suhteellisuudesta. Pourcel käy läpi tutkimuksia, joita aiheesta on viime aikoina tehty keskittyen liikkeen (*motion*) domeeniin (s. 373–375). Tutkimusten tulokset ovat olleet keskenään ristiriitaisia, minkä Pourcel osoittaa johtuvan metodologisista ongelmista: kokeissa ei ole otettu huomioon kaikkia taustatekijöitä (s. 380). Pourcelin oma tutkimus on hyvin dokumentoitu ja toistettavissa. Sekin jättää kuitenkin auki kysymyksen, johtuvatko erot koehenkilöiden käyttäytymisessä itse kielestä vai esimerkiksi koulutuksesta.

Kognitiivisen kielitieteen laajentumia ja soveltamista

William Croftin artikkeli ”Toward a social cognitive linguistics” aloittaa kokoelman viimeisen osion, jonka otsikko on ”Extensions and applications of cognitive linguistics”. Croft ilmaisee artikkelissaan näkemyksen, jonka mukaan kognitiivisen kielitieteen pitäisi tulla ”pään sisältä päin ulkopuolelle” (s. 395). Hän perustelee, että jos kieli olisi pelkästään kognitiivinen kyky, meillä ei olisi tarvetta puhua (s. 397). Croft toivoo Sinhan lailla sosiaalisen kanssakäymisen sekä evoluution huomioon ottavaa näkökulmaa kielitutkimukseen. Kirjan viimeiset artikkelit suuntaavatkin huomion eri diskursseihin.

Johanna Rubba etäännyy artikkelissaan ”The dream as blend in David Lynch’s Mulholland Drive” kauemmaksi kielitieteestä soveltamalla käsitteellisen integraation teoriaa elokuvalliseen kerrontaan unista. Esther Pascual testaa artikkelissaan ”I was in that room!”: Conceptual integration of content and con-

text in a writer’s vs. a prosecutor’s description of a murder” käsitteellisen integraation teorian soveltamista murhaa käsittelevään diskurssiin. Hänen keskeinen väitteensä on, että konteksti ja diskurssin sisältö muodostavat sulauman, jolla on vaikutus merkitykseen ja diskurssin kommunikatiiviseen vaikutukseen.

Yhteenveto

Kokonaisuutena *New directions in cognitive linguistics* piirtää kirjoitustensa myötä muutaman selvän suuntaviivan. Näkökulmaa kognitiosta ollaan useasakin artikkelissa (mm. Sinha, Altman, Huang, Croft) laajentamassa sosiaaliseen ja kulttuuriseen suuntaan. Maininta kielen evoluutiosta vilahtelee eri yhteyksissä (mm. Evans, Sinha, Croft). Samoin peilisolut puhuttavat tutkijoita toistuvasti vähintäänkin sivulauseissa, mikä saattaa ennustaa kognitiivisen kielitieteen hakeutumista yhä tiiviimpään yhteistyöhön aivotutkimuksen kanssa. Käyttöpohjaisuus (*usage-based*, erityisesti Gries & Divjak sekä Glynn) vaikuttaa voimakkaalta perusarvolta. Tämäkin kaiketi heijastelee trendiä laajentaa näkökulmaa kielen ja kognition suhteesta kattamaan myös kieli sosiaalisena kulttuurin tuotteena, mutta myös eksplisiittisesti ilmaistua pyrkimystä erkaantua nojatuolitutkimuksesta. Kognitiivista kielitiedettä kohtaan suunnattu kritiikki on ilmeisesti kuultu. Empirian puute kuitenkin vaivaa edelleen useampaakin artikkelia. Toisaalta psykologia tulee etenkin Casasanton artikkelissa kielitieteen avuksi ja vastaa haasteeseen todistaa väitteet kognitiosta empiirisesti. Tämä tieteenalojen välinen yhteistyö vaikuttaa hedelmälliseltä. Muistettakoon silti, että kielitiedekin voi olla em-

piiristä ja johtopäätökset perustua aineiston avulla todistettuihin faktoihin, kuten on tapana esimerkiksi historiallis-vertaillevan metodin parissa. Kyse on oikeiden kysymysten löytämisestä.

Kaikki eivät ole kääntämässä huomiotaan pois kognitiosta. Harder jarruttelee tätä trendiä omassa artikkelissaan, samoin Pourcelin artikkeli keskittyy nimenomaan kielen ja kognition suhteeseen: Whorf on jälleen kuvioissa mukana. Kokoelma on kaiken kaikkiaan monipuolinen ja ajatuksia herättävä.

ANNA IDSTRÖM
etunimi.e.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- BOUISSAC, PAUL 2008: The study of metaphor and gesture. A critique from the perspective of semiotics. – Alan Cienki & Cornelia Müller (toim.), *Metaphor and gesture* s. 277–282. Gesture Studies 3. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- BRATTICO, PAULI 2008: *Biolingvistiikka. Johdatus kielen biologiaan, evoluutioon ja kognitiivisiin perusteisiin*. Helsinki: Gaudeamus.
- BURLING, ROBBINS 1999: Motivation, conventionalization and arbitrariness in the origin of language. – Barbara J. King (toim.), *The origins of language. What nonhuman primates can tell us* s. 307–350. Santa Fe: School of American Research Press.
- CIENKI, ALAN 1998: Metaphoric gestures and some of their relations to verbal metaphoric expressions. – Jean-Pierre Koenig (toim.), *Discourse and cognition. Bridging the gap* s. 189–204. Stanford, CA: Center for the Study of Language and Information.
- CIENKI, ALAN – MÜLLER, CORNELIA 2008: *Metaphor and gesture*. Gesture Studies 3. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- CORBALLIS, MICHAEL 2002: *From hand to mouth. The origins of language*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- DEACON, TERRENCE 1997: *The symbolic species. The co-evolution of language and the human brain*. London: Allen Lane the Penguin Press.
- DOBROVOL'SKIJ, DMITRIJ – PIIRAINEN, ELISABETH 2005: *Figurative language. Cross-cultural and cross-linguistic perspectives*. Current Research in the Semantics/Pragmatics Interface, vol 13. Amsterdam: Elsevier.
- GERNSBACHER, MORTON ANN – KEYSAR, BOAZ – ROBERTSON, RACHEL – WERNER, NECIA K. 2001: The role of suppression and enhancement in understanding metaphors. – *Journal of Memory and Language* 45 s. 433–450.
- GLUCKSBERG, SAM 2001: *Understanding figurative language. From metaphors to idioms*. Oxford: Oxford University Press.
- 2008: How metaphors create categories – quickly. – Raymond Gibbs (toim.), *The Cambridge handbook of metaphor and thought* s. 67–83. Cambridge: Cambridge University Press.
- GLUCKSBERG, SAM – NEWSOME, MARY R. – GOLDBVARG, YEVGENIYA 2001: Inhibition of the literal. Filtering metaphor-irrelevant information during metaphor comprehension. – *Metaphor & Symbol* 16 s. 227–294.
- KEYSAR, BOAZ – BLY, BRIDGET 1999: Swimming against the current. Do idioms reflect conceptual structure? – *Journal of Pragmatics* 31 s. 1559–1578.
- LEEZENBERG, MICHIEL 2001: *Contexts of metaphor*. Current research in the semantics/pragmatics interface 7. Amsterdam: Elsevier.
- LUCY, JOHN 1992: *Grammatical categories and cognition. A case study of the linguistic relativity hypothesis*. Studies in the Social and Cultural Foundations

- of Language. Cambridge: Cambridge University Press.
- MURPHY, GREGORY L. 1996: On metaphoric representation. – *Cognition* 60 s. 173–204.
- 1997: Reasons to doubt the present evidence for metaphoric representation. – *Cognition* 62 s. 99–108.
- MÄÄTTÄ, URHO 1999: Kielen sosiaalinen perusta ja sääntöjen emergoituminen. – Urho Määttä, Pekka Pälli & Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* s. 23–52. Folia Fennistica & Linguistica 22. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- 2000: Emergentistinen kielitiede. – Urho Määttä, Tommi Nieminen & Pekka Pälli (toim.), *Emergenssin kieleet kasvat* s. 17–39. Folia Fennistica & Linguistica 24. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- NÚÑEZ, RAFAEL – SWEETSER, EVE 2006: Looking ahead to the past. Convergent evidence from Aymara language and gesture in the crosslinguistic comparison of spatial construals of time. – *Cognitive Science* 30 s. 401–450.
- VERVAEKE, JOHN – KENNEDY, JOHN M. 1996: Metaphors in language and thought. Falsification and multiple meanings. – *Metaphor and Symbolic Activity* 11 s. 273–284.

Sanakirjasäätiön rahaston apuraha haettavana

Sanakirjasäätiön rahasto julistaa haettavaksi 2000 euron apurahan suomen ja sen sukukielten tutkimukseen, esimerkiksi gradun tai muun tutkimuksen tekoon, artikkelin kirjoittamiseen tai kenttätööhön. Apuraha voidaan jakaa usean hakijan kesken. Rahaston tarkoituksena on Sanakirjasäätiön perinnön mukaisesti 1) edistää suomen kansanmurteiden ja suomalaisen nimistön sekä niiden tutkimuksen tuntemusta ja 2) tutkittaa suomen kieltä ja suomensukuisia kieliä, suomalaista nimistöä sekä kansanomaisen kulttuurimme alkuperää ja ilmenemismuotoja. Rahasto tukee erityisesti suomen murteiden tutkimista. Etusijalla ovat hakijat, jotka eivät ole aiemmin saaneet apurahaa Sanakirjasäätiön rahastosta.

Hakemukseen liitetään enintään kolmen sivun pituinen tutkimus- ja työsuunnitelma sekä kustannuslaskelma. Hakemuksessa tulee mainita samaan tarkoitukseen haetut ja/tai saadut apurahat. Erillisiä suosituksia ei tarvita, mutta hakemuksessa tulee mainita ohjaajan tai ohjaajien yhteystiedot.

Hakemukset osoitetaan Kotikielen Seuran johtokunnalle ja toimitetaan sekä sähköpostin liitteenä osoitteeseen seura@kotikielenseura.fi että paperiversiona osoitteeseen Kotikielen Seura, Castrenianum, PL 3, 00014 Helsingin yliopisto 15.4.2011 mennessä. Päätös julkistetaan 29.4.2011.

Kotikielen Seura
Castrenianum, PL 3
00014 Helsingin yliopisto
seura@kotikielenseura.fi